

LÁBÁSZ

1. Egy szócikk kezdete az SzT.-ben: „*geometra* földmérő, *közn[api/közönséges használatban]* lábász; geometru; Geometer. 1801: Minthogy *geometra* ő kegyelme-is ... az M. N. Sombori Com[m]une Terrenumok(na)k felmérését és felosztását magára vállaló [é. í. t.]” (A ritkítás tölem való, B. L.) Az SzT. anyagában önálló *lábász* címszó nincsen, nem található az ÉrtSz.-ben, sem az ÚMTsz.-ben, sem a Magyar történeti szövegtárban, sem a Magyar nemzeti szövegtárban.

2. A szó föllelhető a népies műtáncokról a Pesovár Ferenc (1980) írta szócikkben: „Lakatos Sándor, e korszak neves táncmestere (*»lábászok lábásza«*) próbálta rendszerbe foglalni a magyar tánc, így a verbunk mozdulatkincsét.” Lakatos Sándorról és a *lábászok lábásza* kifejezésről olvasható:

„Az 1819-ben született fiatalember eredetileg színésznek készült, ám már tizenhét éves korában táncosként szerepelt a pesti Nemzeti Színház színpadán, ahol több saját koreográfiáját is bemutatta. Ez még az 1848 előtti időkben történt. Kiderült, hogy ismerték egymást Petőfi Sándorral. A költő baráti körben tréfásan *»a lábászok lábásza«*-nak szólította, abból az apropóból, hogy Lakatos spiccen is tudott táncolni, ahogyan ma már csak a táncosnők teszik a klasszikus balettekben” (Kocsis 2018).

(Egyébként a XIX. század első felében Farkas József használta a spicctechnikát, Párizsban tanulta. Farkas Pesten, Kolozsvárt, Bécsben, Milánóban és másutt lépett föl, ld. MSzmLex.)

Lakatos Sándor országgszerte ismeretes táncos és tánctanár volt, vagy tíz évig Nagykanizsán élt. Itt jelent meg tánckönyve, amelyet az egész korabeli országban hirdetett a kiadója (Lakatos 1869). Számos táncsal, balettel foglalkozó munkában olvasható vagy Petőfi említésével vagy anélkül, de mindig idézőjelben a *lábászok lábásza*:

„A magát magyar [Jean-Georges] Aoverre-nek tartó Lakatos Sándor (Petőfi szerint is a *»lábászok lábásza«*) például már nemcsak a spicctechnikát, azaz a *»lábujjhegyezést«* ismerte és használta (mint kollégái valamennyien), hanem a verbunkos elemeiből harminckét önálló, további variálásra alkalmas figurát dolgozott ki és írt le” (Kaán 2009: 35).

A *lábászok lábásza* kifejezés az MSzmLex.-ben is szerepel Petőfire hagyatkozva. A PetőfiSz., amely a költő minden leírt szavát tartalmazza, nem ismeri a *lábász* szót. A *lábászok lábásza* némileg olyan biblikus kitétel – vö. *énekek éneke* (*ʿsír hassírím*), ez tulajdonképpen héber felsőfok, magyarul: *legszebb ének* –, amelyik kevésbé vall Petőfi nyelvezetére.

Az SzT. fönt említett köznap, közönséges használatú *lábász* szavára a régebbi sajtónyelv ad példát: „Hiba, hogy a mérnöki teendőket nem mérnökök, hanem kontárok, sőt sokszor üzérek végzik. A kolozsvári földmérnökök közt sok a selejtes. Csupa *lábász*, amint ezt a Székelyföldön nevezik” (Sine nomine¹ 1908). – „Földbirtokosok, jegyzők, szolgabírák, *lábászok*, gabonaügynökök és mindenki, aki csak megfordul falun, csudálkozva látja és vallja, milyen nehéz része van ebben a kataklizmában a magyar parasztgyereknek” (h. s. 1916). Hasonló és szintén erdélyi példa: „Kelemen Ádám mérnök a Kossuth-párthoz tartozott és leszavazott tegnap a kormány mellett – truccból. Ádit megkérdezték, hogy miért cselekedte ezt, hisz a *lábászokra* most nehéz idők járnak” (O. G. 1912).

Szintén erdélyi, köznyelvi használatra utal a következő előfordulás, ennek szövegkörnyezete megadja a *lábásznak* nevezett személy tevékenységét:

„Csíkszenttamás, Jenőfalva, Karcfalva határában megjelentek a »lábászok«, a hajdani kultúrmérnöki utódainak topográfusai háromlábú műszereikkel. Segédek az Olt terében szaladgálnak a fekete-fehér stráfos mérőlécekkkel, hogy a mérőállásaikat jelző pontokat összekötő hálózat befogja a folyó egész árterét s centiméternyi pontossággal megmutassa a szintkülönbségeket. Legtöbb helyen sátéssá, zsombékossá vált kaszálókon taposnak, itt-ott süllyednek s délnek haladva, Csíkszereda felé közeledve már nagy területeken, főleg az Olt bal partján nádasba, füzesbe hatolnak, ahol a mezőgazdasági termelésnek már alig lehet keresnivalója” (Dr. Nagy 1970: 2).

A szaknyelvben szokásosnak mutatkozik a földmérők illetén megnevezése:

„[...] az ország azon részén, hol vízi mérnökökre leginkább szükség van, a magánmérnökök munkáját a vízi társulatok szakférfiai látják el, kik vízi dolgokban az elméleti és gyakorlati műszaki képzettségen felül közigazgatási ügyekben is teljesen járatosak. Az ország másik részén – a hegyvidéken – hol szinte sok a teendő e téren, általában szegények vagyunk és sokkal nagyobb a földbirtokra neheztendő teher, semmint a birtokosok egy magánmérnök meghívásából eredő költségeket elviselhetnék. A harmadik ok a bizalom hiánya, amely az absolut korszakban bevándorolt *lábászok* működésének eredményeül sok helyt reánk maradt, a melylyel sikerrel megküzdöttek az államiak [...]” (Sine nomine² 1901: 378).

A lábászok munkálkodása számos helyen gondot okozott:

„Az új nemzedék már aligha tudja: mi a *lábász*? Mostanában nem is igen halani ezt a nép ajkáról fakadt tősgyökeres magyar kifejezést, mert amióta a községi határok tagosítása, a szétszórta fekvő apró parcelláknak tagbirtokká való egyesítése a mezei gazdálkodásnak igen nagy kárára országszerte szünetel, a lábász is eltűnt a föld színéről. Kit nevezett *lábásznak* a föld népe? A tagosításnál működő mérnök segédeit, akik fölmérték a dűlőket és az apró parcellákat s napestig húzták künn a határban a mérőláncot a mérnök helyett, aki maga nem végezhetett, hanem csak ellenőrizte a lábászok munkáját. Főlöszleges mondani, hogy a *lábász* rendszerint aféle szedett-vedett népség volt. Csekély rapidíjjal alkalmazta őket a működő mérnök s úgy éltek, ahogy tudtak faluhelyt, a birtokosság szíves vendégszeretetéből s nem egy akadt köztük, akit mérnünk urnak titulált a jámbor kis gazda s még a kedvében is járt, hogy a kiosztásnál jobb földet kapjon. A lábász persze minden jót ígérgetett, mert minél többet ígért, annál jobban vendégelték. Ha aztán végül az ígélet nem vált valóra, szidta a paraszt a mérnöknek vélt *lábászt*, akit hiába keresett a faluban és a határban, mert a *lábászok* nem igen várták be a hosszadalmas eljárás végét, hanem búcsút intettek a kapufélfának. Sokhelyt a lábász volt az oka, hogy a tagosítás iránt megrendült a nép bizalma [...]” (Sine nomine³ 1917).

Ragadványnév gyanánt szerepel a *lábász* főnév, a névanyag gyűjtője magyarázatot ad az elnevezésről: „Húri – *Lábász*” & „*Lábász Húri Miklós*.” A ragadványnév nem terjedt túl a család és ismerősei körén. Azért kapta a nevet, mert aránytalanul hosszú lába volt. Fiatal korában vékony is. Csúfnév volt, amit előtte is használtak, ha bosszantani akarták. Ma már nem élő ragadványnév” (Görbedi 1983: 6–17). Húri Miklóst a *Lábász* mellett még *Hazug* és *Piske* névvel is lehetett illetni, vagyis a közösség hálózataiban ez a személy mintegy csomópont lehetett.

3. A *lábász* név a többnyire a nyelvújítás korában gyakori *-ász* ~ *-ész* denominális főnévképzővel alkotott foglalkozásnévnek tartható (*halász*, *méhész*), mint ilyen és mint cégnév újabban is használatos szó, például: *Lábász Kft.* (URL1), már további képzése is akad: *Sensitiv lábászat* (URL2).

Szakirodalom

ÉrtSz. = *A magyar nyelv értelmező szótára I–VII*. Főszerk. Bárczi Géza – Országh László. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1959–1962.

(h. s.) 1916. A magyar gyerek. *Magyarország* 146/11.

Görbedi Miklós 1983. *Tiszalók ragadványnevei*. Magyar Személynévi Adattárak 52. ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoport Névutató Munkaközössége. Budapest.

- Kaán Zsuzsa 2009. Színpadí tánc az Operaház megnyitásáig IV. *Táncművészet* 1/34–8.
- Kocsis Katalin 2013. (január 18.) *Kataliszt blogja*. <http://kataliszt.blogspot.com/2013/01/akitol-kanizsa-150-evvel-ezelott.html>
- Lakatos Sándor 1869. [1871.²] *Tánczkönyve mindkét nembeli ifjúság számára*. Kiadta Bátorfi Lajos. Lakatos Sándor arczképével s a szövegközé nyomott táncz-ábrákkal. Nagy-Kanizsán, 1869. Wajdits József könyvnyomdája.
- NéprLex. = *Magyar Néprajzi Lexikon* I–V. Főszerk. Ortutay Gyula. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1977–1982.
- MNSzt. = *Magyar nemzeti szövegtár. Elektronikus adatbázis*. MTA Nyelvtudományi Intézet, Budapest. [<http://corpus.nytud.hu/mnsz/>] (Letöltés: 2022. 10. 23.)
- MSzmLex. = *Magyar színházművészeti lexikon*. Főszerk. Székely György. Akadémiai Kiadó, Budapest. 1994.
- MTSZ.² *Magyar nemzeti szövegtár. Elektronikus adatbázis*. MTA Nyelvtudományi Intézet, Budapest. [<http://www.nytud.hu/hhc/>] (Letöltés: 2022. 10. 23.)
- Dr. Nagy Miklós 1970. Ha majd A Maros – és az Olt... *Előre* [Bukarest] 7185/1–2.
- O. G. 1912. Kivonul az ellenzék. *Ellenőr* [Marosvásárhely] 95/2.
- Pesovár Ferenc 1980. [A] népies mütáncok. In *NéprLex*.
- Sine nomine¹ 1908. A képviselőház ülése. *Pesti Napló* 27/3.
- Sine nomine² 1901. A vízépítési szakosztály ülése. *A Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Heti Értesítője* 1–31/377–8.
- Sine nomine³ 1917. (A lábász). *Budapesti Hírlap* 35/17.

Források

- URL1. <https://www.ceginformacio.hu/cr9310744639> (Letöltés: 2022. 11. 14.)
- URL2. <https://www.sensitiv.hu/> (Letöltés: 2022. 11. 14.)

Büky László
ny. egyetemi tanár
Szegedi Tudományegyetem
Magyar Nyelvészeti Tanszék
E-mail: buky@hung.u-szeged.hu
<https://orcid.org/0000-0002-4960-9445>